

Modern toplumda kamusal mekânın dönüşümü kimlik ve anonimleşme Transformation of public space in modern society identity and anonymization

Gönderim Tarihi / Received: 19.02.2025

Ejder ÇELİK¹

Kabul Tarihi / Accepted: 10.04.2025

Doi: [10.31795/baunsobed.1643224](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1643224)

ÖZ: Bu çalışma, kamusal mekânın düşünce, fikir ve kültür paylaşım ve üretim ortamı niteliğini kaybederek geçiş hatları ve tüketim ortamlarına dönüşme sorunu anonimleşme, kimlik dönüşümü bağlamlarında eleştirel bir bakışla ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmada, yeni modern toplum paradigması çerçevesinde gelişen kent ve mekân tasarımlarının kimliğin ve failliğin doğasını, benliğin ötekiyle ilişkisini, topluluk ve kültürel anlam yapısını nasıl değiştirdiğini irdelemekte, kamusal mekânın giderek bireysel alanlara dönüştürülmesi sürecinde bireyin etkilenimlerini analiz edilecektir. Modern mekânların temel unsuru, salt işlevsellik ve dikkat çekicilik üzerine kurulu olmalarıdır. Ana teması tüketim ve kazanma olarak belirlenmiş modern toplumsal yaşamı destekleyen yeni kamusal mekân anlayışı, toplumsal yaşamı, kültürel üretim, demokratik hak ve özgürlükler, yeni ve alternatif düşünce üretimleri eylemlerinden uzaklaştırmaktadır. Tüm bileşenler bireyin kendi katkısı olmayan üretilmiş bir kültürün ve planlanmış bir yönlendirmenin parçası olarak yeni bir anonimleşme biçimini ortaya koymasına yol açmıştır. Kamusal mekânların asıl amaçlarından uzaklaşarak nitelik değiştirmesi modern toplumun önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir. Bu çerçevede çalışma mekân ve sosyal davranış ilişkisi çerçevesinde sosyal bilincin etkilenimlerini irdelemeyi amaçlamaktadır. Böylece toplumun kültür oluşturma gücünü yeniden ele alması ve kamusal mekânların gerçek işlevinde kullanmasına yönelik bilincin ve politikaların geliştirilmesine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, Sosyal iletişim, Kültürel bozulma, Modernleşme, Yabancılaşma

ABSTRACT: This study aims to critically examine the transformation of public spaces into transit zones and consumption environments, losing their quality as environments for sharing and producing thoughts, ideas, and culture. It will explore this transformation within the contexts of anonymity, identity, communication, media, perception management, and alienation. The study will investigate how the development of urban and spatial designs within the framework of the new modern society paradigm has changed the nature of identity and agency, the relationship of the self with the other, and the structure of community and cultural meaning. Additionally, it will analyze individuals' experiences in the process of transforming public spaces into increasingly individualized areas. Modern spaces primarily rely on functionality and attractiveness. The dominant theme of the new understanding of public spaces, defined as consumption and gain, diverges from supporting modern social life, cultural production, democratic rights and freedoms, and new and alternative thought productions and actions. Public spaces, which are turning into fast transportation lines and transit zones, seem to promote the accelerated sociality of consumption and gain actions instead of individual development and maturation conceptually. This shift significantly impacts social structure and forms of communication by leading individuals to present a new form of anonymity as part of a planned orientation and a culture produced without their own contribution. The study aims to reevaluate society's power to create culture and develop awareness and policies towards the real function of public spaces within the framework of the relationship between space and social behavior.

Keywords: Public Space, Social communication, Cultural degradation, Modernization, Alienation

¹ Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi/Bölüm/Sosyoloji Bölümü, ejder.celik@bozok.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5948-0609>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Space, as a fundamental category in modern society, is shaped and experienced by individuals, influencing identity formation and processes of anonymization. Since it is not only a physical construct but also a social and symbolic phenomenon, it has been conceptualized within various disciplines such as sociology, urban studies, and philosophy. The meaning of space, which has been examined and theorized by scholars throughout history, has undergone significant transformations depending on different perspectives and historical contexts. For instance, in classical antiquity, Plato and Aristotle associated space with order and hierarchy, viewing it as a structured and stable entity. According to this understanding, space was meaningful only when it served an organized and purposeful function within society. However, if spatial arrangements lacked these characteristics, they were considered disordered and insignificant.

This perspective, which remained dominant for centuries, was redefined in the modern era, particularly with the contributions of Henri Lefebvre, who analyzed space as a product of social relations in the twentieth century. Lefebvre argued that space is not merely a passive backdrop but is actively produced and shaped by political, economic, and cultural forces. Following this, Michel Foucault examined the role of spatial organization in systems of power and control, emphasizing how institutions structure space to regulate individuals' behaviors. Later, David Harvey integrated these ideas into a broader critique of capitalism, demonstrating how urban spaces are continuously reshaped by economic imperatives and class struggles.

As modern urbanization accelerated, identity formation and the experience of anonymity became increasingly complex. Georg Simmel, in his analysis of metropolitan life, explored how individuals navigate social interactions in densely populated cities, developing strategies to manage anonymity while preserving a sense of self. In the late twentieth century, Zygmunt Bauman extended this discussion by linking identity to the fluid and unstable nature of modernity, suggesting that contemporary individuals must constantly reconstruct their identities in rapidly changing social environments. Consequently, the relationship between space, identity, and anonymity has been reconfigured according to the dynamics of modern society, shaping new ways of interaction and self-perception in urban life.

Methodology

In this study, a comprehensive literature review was conducted in order to examine the transformation of space, identity change and anonymization in modern society. The theoretical framework of the study is based on Henri Lefebvre's spatial production, Michel Foucault's spatial control mechanisms, and Georg Simmel's approaches to individualization in the metropolis. The literature has been examined in a historical and sociological context, and the effect of spatial transformation on identity formation and anonymization processes has been discussed. In this study, the transformative effect of factors such as modern urbanization, neoliberal economic policies and digitalization on identity is analyzed. The findings reveal that space is not only a physical element, but also a dynamic structure shaped by social relations.

Findings and discussion

Academic and non-academic discourses on anonymity are often intended to explain the functioning of anonymity by referring to normative questions and terms. In this context, it is necessary to analyze the relational transformation of the phenomena of public space, social identity and anonymity and to describe this relationality as a social form in modern society. There is an invisible but very strong connection between the members of society who create and use public space and the geometric text of urban planning and architecture in this area. The organization of the city and the meeting of cultural meanings reveal the difference between place and space. The space where movements intersect keeps people together, ensures the renewal of meanings and keeps the cultural production initiative of the society alive.

What is in question is the sameness of the isolated individual who cannot show himself as a power in public space within the separations in the design areas. The disappearance of public spaces actually means the disappearance of the rights to develop culture and consciousness, the subjective person, common consciousness and identity references. When viewed from this perspective, it is seen that anonymity is not optional. Place is not a space related to the individual's original ideas, personal style, expectations and personal complaints. It is about conditioning and distracting him. The individual is distanced from his reality through the place he is in and is entangled in the fictions of the popular world of consumption and propaganda industry.

Results and recommendations

The problem created by the transformation of public spaces manifests itself as identity crises, alienation and distancing in the individual and therefore in the society. Academic studies on this topic show that diagnoses that claim to be nearing the end of anonymity are oversimplified. Instead of anonymity disappearing, anonymity regimes are being restructured. In this process, we need to be able to better understand the diversity of social practices, their effects and the social dimensions they contain. The gradual dissolution of family and social structures as time passes, the loss of all collective ties, the division of society into many closed parts and their connection to each other with a designed external habitus reveal the importance of studies on the subject.

The individual has begun to use empty spaces as escape areas where they can get away from problems and despair in their emotional world, problems and despair. In such spatial practices, they try to escape from all their identities and become anonymous by getting away from the problems and burdens brought by family, work or school. The reason for this tendency can be attributed to the fact that society wants much more from the individual than it gives. Social institutions have fallen away from the sharing and guidance of public spaces. Institutions, while transforming within modern society, have started to act system-centered rather than person-centered. Institutions have become indicators of individuals' behaviors to take their place in the system. In this process, social institutions direct the individual to fulfill the demands of the system in practical ways instead of equipping and strengthening them culturally and demand continuous success in this direction.

Giriş

Kamusal mekân kavramı, tüm sosyal değişim ve dönüşüm evrelerinde sosyal bilimlerdeki araştırmaların konusu olmaya devam etmiştir. Akademisyenlerin epistemolojisini çevreleyen çok sayıda teorileştirme girişiminin eşlik ettiği yoğun odaklanma ve analiz dönemleri zaman içinde düzenli olarak yaşanmıştır. Bu bağlamda, 1970'lerde, işlevselciliğin savunucuları tarafından şehirlerin arabalara uyarlanması nedeniyle bu kavram kapsamlı bir şekilde çalışılmışken, 1980'lerde kamusal alanları etkileyen kentsel dokunun neoliberalleşmesi nedeniyle kavram akademisyenlerin ilgisinin merkezinde yer almıştır. Daha sonra 1990'lı yıllarda dijital devrim öncesinde bu kavram kısmi bir gölgelenme yaşamış ve 2000'li yılların ortalarında akademik camianın ilgisi yeniden kamusal mekânlar konusuna yönelmiştir. Nihayet, 2010'lu yılların sonunda akademik camianın asıl ilgi alanı olan kamusal mekânların planlama mantıklarındaki daha temel dönüşümlere ve kullanımlarına yönelmiştir (Languillon-Aussel, 2021). Araştırmaların genel akımı içerisinde bu çalışma kamusal mekânların biçim ve işlevlerindeki değişimin sosyal etkilerine ve dolayısıyla bireyde oluşturduğu anonimleşmeye odaklanacaktır.

Modern toplumun büyük yerleşim yerlerinde kentsel planlama her geçen gün değişmektedir. Mimari kendini yenileme ve değişme isteği içerisinde hareket halindedir. Alışveriş merkezleri, modern tren ve metro istasyonları benzeri yerler belirli bir mimari tarz ve estetiğin kullanıcıdan uzak tasarımları olarak seyredilmektedir. Bu noktada mimari kullanıcı için saf sinema halindedir; kişiden uzak ama heyecan verici belki de eğitici. Ama her durumda kişiyi temsil etmez ve dışsaldır. Böylece kentlerin bir tür alışkanlık haline gelmiş kullanımı kitlelerin büyümesine adanmış ortamlarda devam etmektedir. Kentli, giderek mekânsal etkili bir anonimleşme içerisinde tüketimle tatmin olmaya çalıştığı bir boşlukta anlam dünyasını kurmaya çabalamaktadır (Virilio, 1991: 72-73).

Anlamsal içerikten ve geçmişin izlerinden yoksun, tasarlanmış mekânları işlevsel kılan hızlanma, geleneksel mekânlarda bir izolasyon hissine neden olmaktadır. Kasaba yavaş ve sıkıcı hale gelmiştir, kişinin evi birçok sorumluluğun olduğu bir yer haline gelmektedir, çalışma alanı çabanın karşılığının alınmadığı yer olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle, sorumluluklar evrenini terk etmenin yalnızca anlamsız yerlerde gerçekleşeceği, hissini yaşayan birey, buraları tüm kaygılarından uzaklaşacağı anonimleşme alanları olarak seçmekte, yapay, boşlukta yüzen bir benlik tasarımıyla anonimleşmeyi bir varlık biçimi olarak denemektedir. Bu tür yerlerde macera, deneyim ve özgürlük duygusu yaşamak isteyen bireyin böylelikle kalabalıklar arasında kendi içine kapanması aynı zamanda toplumsal yalnızlığın idaresi anlamına da gelmektedir. Modern toplumda birey, garip bir yalnızlık ve yönelim kaybı ile anlamsız yerlerin temsil ettiği yeni bir dinamik arasında sıkışıp kalmaktadır ve burada geçici bir aidiyet duygusunu (tüketim, iletişim, bağlantı, ağlar) bir an için detaylandırarak yeni ancak hep test aşamasında bir bilinç ve yaşam alanı üretmektedir (Trigg, 2017).

Olaylar gelişip çoğaldıkça, eski anlamlarını yitirmiş kamusal mekânlar insanları hızlanmaya, hız paradigması altında hareket etmeye zorlamaktadır; kitlelerin daha hızlı hareket etmesi, akmaları gerekmektedir. Bu noktada, görmenin hızlanması, ötekiliği de etkilemekte, hızlanma sürecinde, ötekini anlama süreçleri ortadan kalkmaktadır. Zaman içerisinde hızın parçası olan bu mekânlar eşliğinde “öteki” kaybolmaya başlamıştır. Ötekini hissedemeyen bilinç, için her şey adeta kopyalanıp tasarımsal bir model olarak sunulmaktadır. Davranışların (şiddet, alay, mizah), bilginin (konferanslar, gösteriler, kongreler) veya duyguların (dayanışma, zafer, nefret, mutluluk, motivasyon) gerçekleştirilmesine yönelik senaryoların işleyişi içerisinde birey, kendisiyle ilişkili olana yabancılaşmaktadır. Bu işleyişi Mario Perniola, “anormallik, anlaşmazlık, başıboşluk ve zevkler beklentisine dayanan, her şeyin zaten yapılmış ve hissedilmiş olduğu hissini veren yeni bir duygu ideolojisinin ortaya çıkışı” etrafında konumlandırmaktadır. (Swearingen ve Cutting-Gray, 2002: 5). Bu şekilde, anlamı boşaltılmış mekân ve ürettiği ilişkiler, her geçen gün bireyi gerçeklikte eriterek tasarım ürünü “anlamsız” ortamlarda anonim olarak ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Anonim bireyin durumu gerçeklik içerisinde bilinçli, dirençli, kararlı ve yarınını inşa etmeye hazır olma hali içerisinde kendine mahrem alan açma hali değildir. Ortaya çıkan, anlamsız mekânlar trafiğinde aralıklı olarak kendini gösteren şizoid bir kimliktir. Bu kimlik kendine özgü bir benlik ekonomisine sahiptir ve gerçek kimliğinin yeniden kompozisyonu olarak doğmakta ve gelişmektedir (Holmes, 1997).

Modern planlama ilkelerinin kentsel tasarım üzerindeki etkisi, kullanımlara göre ayrılan yapıları bir çevre ile sonuçlanmış ve bunun sonucunda tekel deneyimlerden oluşan bir yaşam tarzı yaratılarak bireylerin

yaşamı parçalanmıştır. Bu değişim meydana geldikçe, gelişmiş ulaşım ve bilgi teknolojileri, giderek artan şekilde kutuplaşan kamusal ve özel alanların bireyler tarafından popüler kültür alanına dahil edilmesinin araçları haline gelmiştir. Sağlıklı bir kamusal mekânın bileşenleri arasında yer almayan popüler kültür, kitleselleştiren, özgünlüğü ve eleştirel bakışı yok eden niteliğiyle yeni mekânsal anlam sığlaşmalarının ve yeni anonimleşme biçiminin eko sistemini oluşturmuştur. Mekânsal dönüşümle koşut gelişen toplumsal etkiler içerisindeki anonimleşme bu çalışmada ele alınacak olan boyutu oluşturmaktadır. Dolayısıyla toplumsal yapının ayrılmaz bir niteliği olan anonimleşmenin dönüşme sürecinin mekânsal dönüşümle etkileşimi irdelenmiş olacaktır. Kendi üretmedikleri yollarla benzeştirilmiş ve yalnızlaşmış bireyler, tasarımsal dünyalarında anlam ve işlevinden uzaklaştırılmış kamusal mekânlarda, kamusal alan bilincinden yoksun kalmışlardır.

Mekân kültür oluşturmada ve sosyal ilişkileri içsel hissedişlere bağlantılı hale getirmede önemli bir aracı olduğu için mekânsal anlam dönüşümleri sosyal kişinin kültür üretme süreçlerini olumsuz etkilemiştir. Kişi, üretiminde katkısı olmayan toplumsal sistemde adeta ekonomik sistemin sosyal mühendisliğinin bir çıktısı haline gelmiştir. Bu koşullarda ortaya çıkan yeni anonimleşme biçimi, kişinin mahrem toplumsal alanını korumak için bilinçli olarak gerçekleştirdiği anonimleşmeden çok daha farklıdır. Yeni anonimleşme, bireyin kimliksizleşme, vatandaşlık bilincinden yoksunlaşma, tarih içerisinde mücadelelerle elde edilmiş siyasal ve toplumsal kazanımların sorumluluğundan uzaklaşma yoluyla görünmez veya ayırt edilemez hale gelmesi biçiminde gelişmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada söz konusu sonuçlara yol açan kamusal mekân-birey ilişkisel çerçevesinde sosyal kimliğin dönüşümü ve bireyin anonimleşmesi üzerinde durulacaktır. Bu süreçte toplumsal kimliğin içeriği bozulmaya başlamıştır. Kimlik bireyin kendi ve kendine benzer bireylerin oluşturduğu toplum kökenli kamusal mekân yerine sistemin uzmanları tarafından tasarlanmış ve işlev yüklenmiş nesnel ortamların etkisi altında kalmıştır. Yeni tasarım yerler içinde bireyin kendisine yapacağı her türlü katkı içsel ve özgün düşünce ve duygulanım süreçlerin bir ürünü değil tasarlanmış modelleri seçme ve benimseme süreçlerinin bir ürünüdür. Yeni kimlik biçimi üretici ve tüketici olmakla ilgilidir. Toplumsal saygınlık bu iki davranışsal özelliğe uygun tutum ve davranış, onay ve kabul ile ilişkilendirilmiştir. Kamusal olana dair, fikir alışverişi, tartışma, analiz etme, ortak görüş geliştirme, reddetme, yenisini teklif etme gibi tüm inisiyatifler tasarımcı, üretici ve yönetici güç hiyerarşilerine devredilmeye başlanmıştır. Birey farkında olmadan kamusal mekânlardan yoksun kaldıkça ikamesi olan anlamsız yerlerde tek tipleşmiş ve kimliğine yabancılaşmıştır. Gelişmeler yeni bir tür anonimleşmenin zeminini hazırlamıştır.

Hazırlanmış olan yabancılaşma ortamında kamusal mekânların yok olmaya başlaması ve kitleselleşmenin eş zamanlı süreci karşımıza yeni bir anonimleşme durumunu ortaya çıkarmış gibi görünmektedir. Bu anonimleşme özgür bilinci ve özgün eylem tasarımları olan ve bu niteliğini kamusal mekânlardaki toplumsal iletişimle ortaya koyan kişinin isimsiz hale gelmesiyle ilgilidir. Bu modern toplumun anonimleşmiş bireyidir. Bireyin içinde bulunduğu anonimleşme durumu, kendini bilinçli olarak mahremiyet veya suç anlamında gizleyen kişinin anonimliğinden farklıdır. Modern toplumda birey, kamusal mekânı kullanmadan kimlik oluşturma pratikleri geliştirmek durumundadır. Anonimlik üzerine geliştirilen, akademik ve akademik olmayan söylemler genellikle anonimliğin işleyişini normatif sorular ve terimlere atıfta bulunarak açıklamaya yöneliktir. Bu çerçevede kamusal mekân, sosyal kimlik ve anonimleşme olgularının ilişkisel dönüşümünü analiz etmek ve bu ilişkisel, modern toplumda sosyal bir biçim olarak betimlemeyi gerektirmektedir. Bu sebeple çalışmada teknik, altyapısal, politik ve düzenleyici boyutları aynı hizaya getiren bir sosyal eylem pratiği olarak bir betimleyici bir yaklaşım kullanılacaktır. Böylece anonimlik çalışmaları literatürüne katkı sunma hedeflenmektedir. Bunun için çalışmada, kamusal mekânın üretimine, üretkenliğine, dönüştürücü gücüne ve sosyal insan oluşturma pratiklerine de odaklanılacaktır.

Kamusal mekânın sosyal niteliği

Edward Relph, mekânsal deneyimin sayısız türü ve yoğunluğu olduğunu vurgular. Doğrudan deneyime veya soyut düşünceye dayalı mekânlardan söz ederek içgüdüsel, bedensel ve dolaysız mekânsal deneyim biçimlerini tanımlar. Bunlar, “pragmatik mekân”, “algısal mekân” ve “varoluşsal mekân”dır. Öte yandan, daha zihinsel, ideal ve soyut mekânsal deneyim biçimleri olarak, “planlama mekânı”, “bilişsel mekân” ve “soyut mekân” tanımlamalarını getirmiştir. Relph, deneyimlenen mekân modlarının her birinin günlük yaşamda nasıl değişen yoğunluklara sahip olduğunu belirlemiştir (Relph, 1996: 9).

Kamusal mekân, tüm toplumsal bileşenlerin doğrudan veya dolaylı olarak etkili olduğu, güçlü ve çok yönlü ilişkilerin kurulduğu bir paylaşım ortamını temsil eder. Dolayısıyla kamusal mekân “insanların bir topluluğu birleştiren işlevsel ve ritüel faaliyetleri gerçekleştirdiği ortak zemindir” (Dixon vd., 2006). Kamusal mekân, özel alanın dışındaki, tüm vatandaşların erişimine açık olan ve ortak kullanıma sunulan mekânlardır. kamusal binalar, parklar, meydanlar, sokaklar, kütüphaneler, yollar, kaldırımlar gibi alanlar kamusal mekânlara örnek olarak gösterilebilir. Kamusal mekânlar sadece fiziksel alanlar olmanın ötesinde, demokrasinin ve sivil toplumun gelişmesi için hayati önem taşıyan sosyal ve politik bir işlev görürler. Kamusal mekân, farklı görüşlerin ifade edilebildiği, fikir alışverişinin yapılabildiği ve kolektif eylemlerin gerçekleştirilebildiği bir platform sağlar. Vatandaşların ortak sorunları tartışabilmelerine, siyasi katılımı teşvik etmelerine ve toplumsal bağları güçlendirmelerine imkân sunar. Bu nedenle, kamusal mekân demokratik bir toplum için vazgeçilmezdir. Sosyal ilişkilerin ve özdeşleşmenin, insanlar arasındaki fiziksel temasın, kentsel canlılığın ve çoğunlukla da topluluğun ifade edildiği mekândır.

Hannah Arendt’e (2009) göre kamusal görünüme uygun görülebilen ve duyulabilen her şeyin; başkalarının varlığıyla, ayırt etme yeteneğiyle ve aynı nesneye ilişkin bakış açılarının çokluğuyla garanti altına alınan, bir gerçeklik oluşturan ve herkes için ortak olan dünyadır. Tamamen aynı olmasa da kamusal alan, “ortak bir alanda görünen her şeyin herkes tarafından görülüp duyulabilmesi ve mümkün olan en geniş kamusalığa sahip olması” anlamına gelir (2009: 59). Bunun önemi çok büyüktür, çünkü kişinin gördüğü ve duyduğu şeyleri başkalarının da duyması ve görmesi o şeylerin var olduğunun kesinliğine delil oluşturduğu için kişiye dünyanın gerçekliği konusunda güvence vermektedir. Kamusal mekân, "herkes için ortak olan ve bireysel olan yerden farklı olduğu için dünyanın kendisi" anlamına gelir. Bu sebeple kalıcılıkla, yani her insanın bireysel yaşamının aşılmasıyla karakterize edilen ortak bir dünyadır. Kişinin doğumuyla birlikte dahil olduğu ve öldüğünde kendinden sonra hayatta kalacak olan dünyadır. Kişi doğmadan önce de vardır, ölümünden sonra da orada olacaktır. Bu, insanın dünyevi ölümsüzlüğünün belirli bir biçimidir. Kültür, dil ve bilincin aktarılma koşuludur.

Kamusal mekân, bireysel çıkarların sınırlarını aşan, ortak ve kolektif bir alan haline gelme amacını taşıyan ve kolektif kentsel ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan etkinliklerin fiziksel desteği olduğu gibi, maddi ve somut işlevleri bir araya getiren toplumsal etkileşime de sahne olmaktadır. Bu anlamda kent ortak konuşma ve hareket etme mekânıdır. Özgürlük ve eşitlik onu yönetir ve görevi siyasetin soyut bedenini oluşturmak ve sürdürmektir. Kişiler kamusal mekânda “haklara sahip olma”, “özgür ve eşit muamele görme” hakkına sahiptir (Arendt, 2009: 61). George Habermas, “kamusal alan” olarak ifade ettiği mekânları “söylemsel etkileşim alanı” olarak tanımlamıştır. Habermas bu kamusal alanların vatandaşların karşılıklı görüş alışverişi gerçekleştirdikleri bir alan olduğunu belirtmiştir. Kamusal mekânlar Antony Giddens açısından bir özgürleşme kaynağıdır. Alan özgür ve eşit ilişki biçimlerini besler, bireylerin kendi iradeleriyle ortaya koydukları eylemlerinin toplumun gelişimini yönlendirmesini sağlamaktadır. Kişilerin öznel ve kolektif eylemleri ve tercihlerinin bilinçli olmasını etkilemektedir (Singh, 2012). Kamusal mekânlarda insanlar sık sık bir araya gelir ve etkileşime girer, bireysel ve kolektif olarak kullanılan yerlerle, gündelik veya özel bireysel ve grup kullanımlarıyla, bu uygulamaları düzenleyen ve kısıtlayan ideolojik bir arka planda konuşlandırılır. Sonuç olarak, farklı izleyicilerin kamusal mekânla kurdukları etkileşim, toplumsal yapıda işgal ettikleri konum ve bunun sonucunda tatmin edilmesi gereken ihtiyaçlarla kaçınılmaz olarak bağlantılıdır. İnsanlar ve mekânlar arasındaki ilişkiler, onların yaşamlarında oynadıkları role ve geliştikleri süreçlere önemli ölçüde karşılık vermektedir (Berroeta ve Vidal, 2012).

Tüm bu nitelikleriyle kamusal alan, somutlaşmış bir mekân olarak bireylerin yaşam süresini aşmak zorundadır çünkü her zaman kamusal olan ve duyurulan toplumsal eylemin kalıcı ve ölümün ötesinde kaldığını belirtmiştik. Ancak Modern Çağ’da kamusal duygu aşkınlık ve sonsuzluk yönüyle ortadan kaybolmaya başlamış, sonsuzluk ve aşkınlık düşüncesi bireyin özel tasarrufu olarak kabul edilmiş ve giderek bireysel alana yerleştirilmiştir. Bu şekilde kamu algısı dönüştürülerek, “mesleğin” toplumdaki ve kamuoyundaki performansı ve hayranlığı esas alınmıştır. Performans kamuya telafi edilmiş mesleki performans, kitlesel hayranlık ve parasal ödül bir ihtiyacın tatmini olarak toplumun kamusal üstünlüğe yükselmesiyle ilişkilendirilmiştir (Arendt, 2009: 65).

Kamusal mekân ile toplum, ulus, vatandaşlık, sınıf veya sadece yaşam duygusu veren bir ilişki kurar. Bu konular için sokak, bir bağlam veya çevreden çok daha fazlasıdır; sembolik bir mekân ve kimlik referansıdır. Önemli kamusal mekânlar, insanların kişisel yaşamları ile mekân arasında bağlantı kurdukları alanlardır. Zaman içinde gelişerek kullanıcılar ve mekânlar karşılıklı etkileşim sürecini oluştururlar. Bu bağlantıların özellikleri farklılık gösterebilir. Geçmiş deneyimlerle veya gelecekteki eylemlere ilişkin beklentilerle, belirli bir grubun kültürel geçmişiyle, bireysel ve kolektif hafızanın içerikleriyle, fiziksel veya psikolojik özelliklerle ilişkilendirilebilir. Yani kentsel çevre bir dizi uyarım sağlar ve insanlara kendi tarihlerini sunar. Böylesi bir eklemlenme kamusal mekânın anlamını oluşturan şeydir (Singh, 2012).

Bu bağlamda kamusal mekânı oluşturan ve onu kullanan toplum üyeleriyle bu alandaki kentsel planlamanın ve mimarinin geometrik metni arasında görünmez ama çok güçlü bir bağdan söz edilebilir. Kentin düzenlenmesi ve kültürel anlamların buluşması yer ile mekân arasındaki farkı ortaya koyar. Hareketliliklerin kesiştiği mekân insanları bir arada tutarak anlamların tazelenmesini sağlar ve topluma ait kültür üretim insiyatifini canlı tutar. Sadece bir “yer” olma durumu ise üzerinde anlam yükü taşımayan konumu ifade eder. Sosyal ve kültürel olmak yerine fizikseldir. Kullanılabilir ancak kişiyi bilinç olarak yeniden üretmez. Profesyonel tasarımcılar yenileyene kadar tekrar kullanımlardan ibaret bir aynılığı içerir. Kişinin katkısının dışında oluşmuştur ve katkıyı kabul etmeyen standartlara sahiptir. Bireyi özgür eylemlerin, gerektiğinde riskli sınamaların öznesi olmak yerine, hazırlanmış denenmiş olanın konforu içerisinde ön görülmüş eylemlere davet eder. Kamusal mekân ve dönüşümünden sonra aldığı durum mekân ve yer arasındaki bu karşıtlıkta gizlidir. Modern toplumda kimliği yeniden yorumlayan ve yeni anonimleşme biçimlerinin kapısını aralayan da aynı karşıtlıkla açıklanabilir.

Toplumun katkısından uzak şekillenen kentlerdeki “kurumsuzlaştırma” olgusu, yalnızca aşırı bürokratikleşmeye bir tepki olarak değil, toplumsal yaşamın birçok yönünde yaygın bir bozulma olarak kendini göstermektedir. Bu durum, politika, yönetim, ekonomi, araştırma ve bilgi üretimi, kültür, gündelik yaşam ve etik gibi kentsel topluma ilişkin birçok alanı etkilemektedir. Kentlerdeki kurumsuzlaştırma süreci, banliyöleşme, üretimden tüketime geçiş, tarihsel kurum ve mekânların yok edilmesi, kamu arsalarının özelleştirilmesi gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bu süreçler, kentsel yapısal değişiklikleri ve bu değişikliklerde çeşitli aktörlerin oynadığı rolleri anlamak için önemli ipuçları sunmaktadır (Demirel ve diğerleri, 2024).

Sonuç itibarıyla, toplum ile mekân ilişkisi gündelik yaşam içerisinde birey, grup, zümre, hemşehrlik kültürü ve nihayetinde ulusal kültür bağlarına dayalı olarak gelişmek yerine toplumdaki bütün bu yapısal bütünlüğü atıl hale getirecek algı oyunları çerçevesinde biçimlenmektedir. Onlarca yıl süren reklamlar, afişler, resimler, çevre yatırımlarındaki çevre düzeni görselleri, medya dramatik kurgularındaki arka plan çevre seçimleri ve benzeri kaynakların etkisiyle oluşan; geçerli, yeni ve uygun olan algısı mekân algısını yavaşça ve köklü biçimde değiştirmiştir.

Modern toplumda kimlik ve anonimlik

Kimlik terimi, bir bireyi veya birey grubunu diğerlerinden ayıran özellikleri ifade eder. İnsanlar kendilerini diğerlerinden ayırmayı bu şekilde başarırlar ve bu her zaman kendi dünya görüşlerine, tarihlerine ve içinde yaşadıkları zamana bağlıdır. Kişiyi şekillendiren, zevklerinin, ihtiyaçlarının, önceliklerinin ve eylemlerinin bileşimi kimliği oluşturur. Kimlik, kişinin çocukluk döneminden itibaren benlik algısını geliştirmesiyle başlayan ve yaşamın ilerleyen evrelerinde sürekliliğini koruyan karmaşık bir kavramdır. Bu süreç, sosyal ve kültürel etkilerle şekillenir ve bireyin özelliklerinin başkaları tarafından nasıl algılandığı ve kabul edildiğiyle belirlenir. Kimlik, bireye anlam, yön ve öz kontrol duygusu sağlayan ve kendini düzenleyen bir yapı olarak işlev görür. Bu süreç, iç uyumu teşvik eder, davranışları yönlendirir ve bireylerin geleceğe odaklanmalarına ve uzun vadeli hedefler belirlemelerine yardımcı olur. (Schmeck vd., 2023: 27).

Bireyin kimliği, rol davranışlarıyla veya aidiyet duygusunu tanımlayan grup üyelikleriyle güçlü bir şekilde ilişkilidir ve bu yönüyle kişisel kimlik her durumda kolektif kimlikle ilişkilidir. Peter Burke'e (2020) göre, "kimlikler, kim olduğumuzu bize söyler ve başkalarına kim olduğumuzu duyurur." Bu

kimlikler daha sonra davranışları yönlendirir (2020: 63). Kimlik, mesleki, dini, ulusal, etnik, ırksal, cinsel, eğitimsel, kuşaksal ve politik kimlikler gibi farklı yönleri içerir. Kültürel kimlik boyutuyla, inanç, gelenek, sembol, davranış, değer ve gururla ilgili olan ve aidiyet duygusunun var olmasını sağlayan nitelikleri ifade eder. Ulusal kimlik yönüyle ise kişileri ait oldukları ulusa bağlayan unsurları kapsar. Aynı bölgede yaşamak veya ait olma duygusuna sahip olmak için, din, dünya görüşü ve davranışların paylaşılmasıyla gelişir. Ancak bazen kimlik, bireyin kontrol sahibi olmadığı aile geçmişi veya etnik köken gibi özelliklerden veya niteliklerden kaynaklanabilir. Kimlik konusunda ortaya çıkan bir sorun, kişisel ve kolektif kimliklerin olması, dolayısıyla insanların ortaya çıkan farklılıklar nedeniyle içsel ve toplumsal çatışma yaşayabilmesidir. Anonimlik ise en genel biçimiyle, bir dizi potansiyel olarak tanımlayıcı bireysellik ve farklılık belirteçlerinin belirli bireylerden ayrıldığı bir sosyal ilişki biçimi olarak tanımlanabilir (Ponessa, 2013). Sosyolojide anonimlik kavramı esas olarak kentsel toplumdaki ve kitlesel iletişim içindeki insan ilişkilerinin özelliklerini ifade etmek için kullanılmıştır. Ancak anonimlik daha temelde toplum, sınıf, birey ve bireysellik sorununu ortaya koyan bir kavram gibi görünmektedir. Çünkü toplumun, bireylerinin toplumsal varlığının bir gereği de bir ölçüde anonim olarak var olmalarıdır (Schutz ve Luckmann, 1973: 57).

Schutz toplumsal ilişkileri değişen derecelerde anonimliği aydınlatan ışık kaynakları gibi düşünmüştür. Schutz açısından kişiler arasındaki “biz” ilişkisi, diğerinin zaman ve mekânın yakınlığında deneyimlendiği karşılıklı “sen” yönelimine dayanır. Biri diğerini ne kadar “dolaylı” olarak deneyimliyorsa, diğerinin anonimlik derecesi de o kadar yüksek olur. Zaman ve mekânın yakınlığı ilişkimizin kurulması için gerekli bir koşul olsa da yeterli bir koşul değildir. Schutz'un anonimlik kavramı farklı biçimlerde görülebilir. İşlevsel yönüyle anonimlik sosyal dünyanın yapısı ve belirli bir sosyal yapının anonimliğini ifade eder. Bu haliyle, sosyal kurumlar, dil ve araçlar gibi yüksek düzeyde anonimlik içeren alanlarla ilgilidir. Yani herkesle yakından ilgili olan ancak yalnızca özneye tahsis edilemeyecek genelliktendirler (Schutz ve Luckmann, 1973: 59).

Toplumda "bilinmeyen" anlamında anonimlik ise başkalarının birey olarak deneyimleriyle ilgilidir. Kişisel olarak ortak alana sunmadığı yanlarıyla bireyin bilinmeyen yanlarını veya toplumsal anlamda böylesi mahrem alanların toplamındaki belirsiz özne durumunu ifade eder. Anonimleşme durumları, bir yandan anonimleştirme kurguları, diğer yandan toplumsal ilişkilerin sahnesine yerleştirilmiş unsurlardır. Schutz'un teorisinde sosyal dünyanın yapısı ve sosyal kurumlarla ilgili olan anonimleşme. anonimlik ve biz ilişkisi ile bağlantılıdır (Schutz ve Luckmann, 1973:60-63). Daniel de Zeeuw'un Immunity from the Image: The Right to Privacy as an Antidote to Anonymous Modernity (Görüntüden Bağışıklık: Anonim Modernitenin Panzehiri Olarak Mahremiyet Hakkı) başlıklı makalesi, iki farklı anonimlik biçimine vurgu yapmaktadır. Bir yandan, anonimlik, belirli bir mahremiyet biçimine ulaşmak için bir araç olarak görülebilir. Öte yandan, anonimlik belirli bir sosyallik biçimini tanımlayabilir. Zeeuw'a, (2017) göre anonimliğin bu iki anlamı hem farklı hem de bağlantılıdır. Aranonimlik ve mahremiyetin birleşmesi, yabancılaştırıcı ve kişisel olmayan kitle modernliği ve kitle kültürü üzerindeki sınıfa özgü kaygılardan doğmuştur. Yani bir sınıfın kendini diğerine kapatarak belirsiz, tanımlanamaz bir genelleme halinde görünme çabası aslında diğer sınıfla iç içe olmaktan ve kaynaşmaktan korkmanın bir sonucu olarak tanımlanmıştır. Analitik olarak sağlam bir anonim sosyallik fikrini yeniden kurmak, mahremiyetin bir aracı olarak anonimliğin etrafındaki fikirlerden ve aynı zamanda onun burjuva korkusundaki kökenlerinden ayrılmasının gerekli olduğu söylenebilir.

Bu noktada anonimlik beraberinde bazı soruları da geliştirir. Böylesi durumlarda karşılıklılık, güven veya hesap verebilirlik gibi sosyal ilişkilerin temel özelliklerinin nasıl sağlanacağı önemli bir sorudur. Aynı şekilde, anonim ilişkinin çevresinde hangi ilişki ağlarının ortaya çıktığı da önemlidir. Anonimleşme durumunun bekçileri, güvenin garantörleri, lehtarları ve kurbanlarının kimler olduğu ortaya çıkan diğer önemli sorulardır (Coleman, 2014: 7).

Modern toplumda kimlik ve anonimlik ilişkisine bakıldığında modern öncesiyle önemli farklılıkların olduğu görülmektedir. Modern toplum öncesi geleneksel yapıda, bir topluma ait ve ortak olarak üretilmiş benzerlikler üzerinden gelişen kimlik, büyük ölçüde toplumun ortak norm ve değerler alanının etkisiyle benimsenmiştir. Oysa modern toplum sürecinde, sosyal olarak atfedilen statü fikrinin yerini “özgünlük” kavramıyla birlikte gelişen “benzeri olmayan benlik fikri” almaya başlamıştır. Benlik fikri,

sabit hiyerarşinin olmadığı, öz farkındalık ve öz yansıma kavramlarının belirleyici olduğu bir anlayış üzerinde şekillenmektedir. Böylece “ben kimim” sorusu, her bireyin kendi ölçüsü çerçevesinde cevaplanmaktadır. Bu noktada kimlik iddiaları ortak bir tedbire tabi değildir ve müzakere edilemez. Geç modern döneme doğru birey, kim olduğunu ancak kendinin şekillendirebileceği ve değiştirebileceği düşüncesiyle hareket eden bir kimlik bilincine sahip olmaya başlamıştır (Goldstein ve Rayner, 1994). Dolayısıyla bireylerin kolektif bağlardan kopuşu ve anonimleşmesi, toplumsal yapıda derin değişimlere yol açmıştır. Bireylerin dijital edindikleri yeni kimlikler ve ifşa kültürü, mahremiyet algısını ve toplumsal ilişkileri yeniden şekillendirmektedir. Bu süreçte, bireylerin kolektif bilinçten uzaklaşarak, tüketim odaklı ve yüzeysel ilişkiler ağı içinde anonimleşmeleri, modern toplumların en önemli meselelerinden biri haline gelmektedir (Büyükaslan, 2024).

Bunların yanında anonimlik güç karşıtı bir kimliğin parçası olarak da kendini gösterebilmektedir. Modern gözetim toplumunda anonimlik yalnızca bireysel bir tercih değil, aynı zamanda politik bir direniş biçimi haline gelmiştir. Valentim’e açısından, dijital platformlarda anonim kalmak, bireyin verisinin metalaştırılmasına karşı bir duruşu temsil etmektedir; bu durum, gözetim devletlerinin veri toplama pratiklerine doğrudan bir itiraz anlamına gelir (Valentim, 2024).

Bireyin kimlik macerasına koşut olarak yeni yönetimsellik parametreleri, teknoloji ve iletişim araçlarında ortaya çıkan büyük gelişmeler, bireyin kimlik oluşumunda önemli ölçüde belirleyici olmuştur. Birey kendi inisiyatifinde kimlik belirleme ve özgün olma pratiklerini geliştirmeye çalışırken, sosyalleşmesinin her evresinde siyasal ve ticari güçler tarafından sürdürülen tüketici veya taraftar yapma amaçlı reklam ve propaganda benzeri kitleleştirme uygulamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Daniel De Zeeuw açısından kitleleştirici güçler, ideoloji, fikir ve çevresel mekânlarda söz sahibidir. Birey bu denklem içinde özgür ve özgün bir kimlik geliştirdiğini düşünse de bu ağırlıklı olarak kamusal bir gerçeklik olmaktan çok kitleleşme içerisindeki pasif bir kimlik varyansı gibi görünmektedir (Ponessa, 2013). Söz konusu olan kamusal mekânda bir güç olarak kendini gösteremeyen yalnızlaştırılmış bireyin tasarım alanlarda ayrılıklar içinde aynışmasıdır. Bu modern toplumun özgür seçkiler görünümü altında önceden belirlenmiş olduğu tercihler dünyasında bireyin anonimleşme durumudur.

Modern toplumda kimliğin kamusal mekânla ilişkisi

Modern toplumda birbirine zıt ama bağlantılı kavramlar olan kimlik, anonimlik ve kamusal mekân arasında hem ilişki hem de karşıtlık gözlenmektedir. Her gün farklı uyaranlardan alınan iletilerin tümü, bireyin kimliğini oluştururken büyük bir anonimleştirme potansiyelini de taşımaktadır. Birey, kendini bilme ve özgün bir varlık olarak yapılandırma çabası, bireyi diğerleriyle ilişkili olarak kendi varoluşunun ana kahramanı ve belirleyici faktörü olarak konumlandırır. Bir topluluğun kimliğinin, kolektif kimlik ya da etnik kimlik olarak nitelendirilmesinde önemli olan bu kimlikliklerin; kurguya, tarihsel olarak oluşturulmuş, inşa edilmiş temsiller sistemine dayanmasıdır (Köksal, 2022: 611). Dolayısıyla bireyin kimliği, dış deneyimlerine ve onları çevreleyen farklı faktörlere bağlı olarak ve büyük ölçüde onlara bağımlı olarak şekillenir. Bu süreç yavaş bir şekilde bilgilenmesine, etkilenmesine ve değişmesine yol açar. Birey sürekli olarak savunma, karar verme veya benimseme mekanizmalarının işleyişi içerisinde. Dışsal değişkenlerin sıklığı, keskinliği ve hızı arttıkça birey üzerinde baskı oluşturur. Dolayısıyla birey savunma ve saldırma pozisyonu almak zorunda olduğu bir gerginlik içerisinde kalır.

Her birey için aynı anda ancak farklı konumlanmalar içinde yürüyen kimlik oluşum süreçleri modern toplumda büyük ölçüde yukarıda sözünü ettiğimiz sıklık, keskinlik ve hız karakteristiği içinde oluşmaktadır. Birey kendi hayatına ve topluma uyum sağlayabilmek için yerel ilişki ağlarından çok dünyaya yayılmış farklı kültür ve toplumlar arasında gezinen ilişki kodlarını yoklamak ve anlamak zorunda kalmaktadır. Daha açık bir ifadeyle küreselleşme sebebiyle kültürlerarası olma durumunu gündeme getiren sürekli bağlantı toplumun tüm davranış kalıplarını, kabullerini ve reddedişlerini uluslararası geçerlilik ilkelerine dayandırma koşuluna bağlamış görünmektedir. Sağlam ve taşınmaz bir varlık olarak tanımlanan kimlik, modern toplumdaki, aşırı hareketlilik, değişim ve tasarımlama dinamiklerinin etkisinde değişken ve kararsız bir duruma gelmiştir (Erikson, 2014). Eski ahlaki değerlerin iflası, yeni teknolojiler sayesinde çizilen yeni ve sonsuz ufuklar veya küreselleşmenin getirdiği kültürlerin kaynaşması nedeniyle sonsuz seçim olanaklarından geriye kalan tek şey hiçbir şeyin

kalıcı olmadığı gerçeğidir. Nitekim modern toplumda her geçen gün artan oranda, değişken, hareketli, geçici kimlik onaylanmakta, esnek, geçerli, dinamik, yeniliğe açık olarak değerlendirilmektedir.

Bireysel kimliğin oluşumu, her bireyin kimlik özelliğini çevreleyen, varoluşunu ve varlık anlayışlarını koşullandıran farklı kamusal veya özel alanlara bağımlıdır. Modern toplumda kimlik ve anonimlik, kişisel kaygıları görmezden gelen bireyden bağımsız bir belgeleme ve tasarım sürecinde geliştirilen ve kamusal mekâna konumlandırılan bir enstalasyon (yerleştirme) nesnesine dönüşmüş gibidir. Bireyler arasındaki bağ ise değişen kalabalık fotoğraflarının sergilendiği özgür olmayan bir sergi alanı gibidir; kamusal değil tasarım ürünüdür. Değişen oranlarda her kültürün popüler yorumlarından oluşan bir melezlenme döngüsünü içerir, hiçbir kişiye veya gruba ait değildir (Alberts ve Nakayama, 2019). Ama ironik biçimde herkesi temsil etme iddiasındadır. Kimlik-mekân etkileşiminin bu niteliği kamusal bir örüntü yerine popülerleştirilmiş kültürel parçacıklarla bezenmiş, hız ve tüketime ilişkin bir örüntü taşır. Modern toplumda birey çoğu zaman farkında olmadan böyle bir mekânsal ve anlamsal örüntü içerisinde kimlik oluşturmaya çalışmaktadır. Dönüşen kimlik oluşum süreçleriyle kamusal mekânın ilişkisine bu alanların politik, kentsel ve sosyal anlamları noktasından bakılacak olursa kamusal mekânların kayboluşuyla bireysel kimliklerin söz konusu değişimi arasındaki ilişkinin vatandaşlık ve demokratik katılım ile ilişkisi kendini gösterir. Bu noktada kentlerin oluşumunda kamusal mekânın rolüne yönelik güncel kaygıyı, vatandaşlık ve demokratik katılım değerlerine kulak vermeden anlayamayız. Kamusal mekân teriminin politik anlamı ile kentsel anlamı bağlantılıdır (Berroeta ve Vidal, 2012).

Aydınlanmanın sosyal kişi tanımından itibaren demokrasi, özgürlük, kentlilik, kamusal alan gibi tanımlamalar insan haklarına saygılı hukuk devletinin yapılandırma süreçlerinin temelini atmıştır. Toplum kendi dinamikleri içerisinde bu temel kazanımlara dayalı olarak sosyalliğini kendi iradesi ve tercihlerine dayalı olarak, hiçbir baskı ve algı yönetiminin belirleyiciliği altına girmeden oluşturmalıdır. Bu perspektiften bakıldığında, Lefebvre'nin “şehir hakkı” olarak adlandırdığı olgu, mekânın kullanımlarını ve anlamlarını eleştirel biçimde dönüştürmek, herhangi bir sosyal ve yapısal durumda vatandaşların hakkıdır. Şehir hakkı, kamusal mekânda doğal ifadesini bu şekilde bulmaktadır. Çünkü burası, bir ihtiyaç veya yoksunluk durumunu, karşıt bir siyasi seçeneği veya sosyallik bağlarını yeniden oluşturma irade bulduğu ortamdır. Baskın sosyal ilişkiler anlayışını yeniden üreten veya ona meydan okuyan, kamular ve karşı-kamular arasındaki bir yüzleşme alanıdır (Lefebvre, 2020).

Oysa modern ve özellikle geç modern dönemin kent mimarisi ve ona yüklenen işlev, kamusala dair olanı yaşatan mekânsal unsurları paylaşım ve kültür üretim ortamları olmaktan çıkarak sadece gidiş geliş hatları, tüketim ve kullanım yerlerine dönüştürmektedir. Bu modern toplumun çalışma yaşamı ve ekonomik sirkülasyon kodlarına uygunluk içerse de toplumsal ilişkilerin insani kodlarını dönüştürmekte, yabancılaşma ve bireyselleşmeyi artırarak yeni bir anonimleşme biçimini üretmektedir (Moline ve Toledo, 2014). Bu bağlamda ekonomi merkezli sistemin modern gündelik yaşamın bütün toplumsal inisiyatif alanlarını toplumdan alarak tasarım sistemlerine devretmesi temel sorunsal olarak görülmektedir. Toplum ortak kültür üretme gücü, zindeliği ve akıllı yoluyla bir arada ve kültür üreten sosyal insan niteliğinde kalmakta zorlanmaktadır. Modern toplumda, tasarımılanmış yemek, giysi, eğlence, iletişim kültüründen yine tasarımılanmış mekânlara kadar uzanan geniş yelpazede ekonomi merkezli belirleyicilik toplumun kamusal alanı zayıflatmıştır. Toplumun besleyici zihinsel ve eylemsel etkinlikler yapma gücünü elinden almış ve onları kamusal mekânlarla sürekli yenilenen tasarımlarla eş zamanlı biçimde dönüştürmüştür. Bunun sonucu olarak birey, mekân niteliğini yitirmiş, kentsel yerlerde tüketim etkinliğini sürdürür biçimde kamusal gücünü kaybetmiştir. Kişi kendini ve kültürünü karşılıklı olarak yapılandırdığı mekânlarını kaybettikçe yavaş yavaş uzak modern kültür üretme merkezlerinin güdümünde kitleleşmeye başlamıştır. Kamusal mekânların kayboluşu aslında kültür ve bilinç geliştirme haklarının, öznel kişinin, ortak bilincin ve kimlik referanslarının kayboluşu anlamına gelmektedir. (Augé, 1995:22-23). Bu durum toplumun gündelik yaşamdaki dinamiklerinin özgünlüğünü ve kültür üretme inisiyatifini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Çünkü temel sosyal aktör olan birey öznel niteliklerinden soyutlanmış durumuyla kültür üreten bir dinamiğin değil kültür tüketen bir sistemin parçası durumuna gelmiştir.

Kamusal mekânın kayboluşu ve anonimleşme

Modernleşme sürecinde, toplumların geleneksel yapılarında meydana gelen değişimler, bireylerin kolektif bağlardan uzaklaşmasına ve anonimleşmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm, bireyselleşmenin artışıyla birlikte toplumsal parçalanma ve yabancılaşma gibi olguları da beraberinde getirmiştir. Özellikle genç kuşaklar arasında, gündelik yaşamın farklı alanlarında bu bireyselleşmenin etkileri gözlemlenmektedir (Ünal ve Hatipoğlu, 2024). Bu duruma yol açacak biçimde oluşan modern kent, kültürel birikimler ve anlamsal bağlar üzerinden değil teknik bir tasarım olarak geliştirilmiştir. Kamusal alan, kamunun yönlendirilmemiş düşünce, katılım, öneri, eleştiri ve tercihlerinden kopuk, işlevsel olmanın dışında bir anlam taşımayan ortak kullanım yerlerine indirgenmiştir. Kolektif alan normatif engellerden ve mahremiyet koşullarından yoksunlaştırılmıştır. Böylesi bir mekânda sürekli yaşanan deneyim aidiyet ve kalıcılık duygusunun kaybına yol açmaktadır. Dönüştürülmüş kamusal mekânlar, kolektif olanın yorumlanarak paylaşıldığı ortaklık niteliğini yitirerek bireyin öz benlik sunum alanı haline gelmiştir. Kamu ile özel arasındaki sınırın belirsizleşmesi, her iki mekânsal kategori arasında bir gerilime neden olmakta bu da “kamuoyunun özele tabi kılınması ve ortak bir yurttaş çıkarı olarak özelin baskın çıkması” eğilimini doğurmaktadır (Ramírez, 2009). Herkes için ortak olan, kamusal mekânda oluşan ortak dünyanın özel dünyaya kaydırılması, bireyciliğe doğru daha büyük bir eğilime, sosyal etkileşim eksikliğine ve dolayısıyla konuşma ve kültürel, siyasal ve eleştirel eylem eksikliğine yol açmıştır.

Diğer yandan 19. ve 20. yüzyıldaki teknolojik gelişmenin getirdiği hareketlilik, hız ve harekete olan ilgi, kent kalıplarının değişmesine de yol açan farklı bir kamusal düşüncenin şekillenmesine sebep olmuştur. kamusal mekân sosyalleşme mekânı olarak yeninin baş döndürücü hızı ve ürettiği geçicilik bilincine uyumlu bir modele dönüştürülmüştür. Yeni kent, yalnızca özel araç yollarıyla birbirine bağlanan ve kesintiye uğrayan geniş alanlarda, çevre bölgelere doğru uzanan işlevselleştirilmiş geçiş hatlarına indirgenmiştir. Yaya yolu için tasarlanan mekânlar, sosyal etkileşimin harekete ve modernite tefekkürüne dönüştüğü, kamusal mekân anlayışının yeni bir yolunu oluşturmuş, anonimliğin pekiştirildiği sahalar halini almıştır (Arendt, 2009: 222).

Ortaya çıkan yeni modern ortak kullanım alanları ile birlikte, söylemin, gerçekleri tanımlamak ve yeni gerçeklikler oluşturmak ve ilişki kurmak için eylemi tanımlama amacıyla kullanıldığı mekânların yerini kitle iletişim araçları yoluyla oluşturulmuş moda imajların ve tavırların sergilendiği yerler haline almıştır. Böylece içinde toplanan insanların eylem ve söylemleriyle var olan bir görünüm alanı olarak kamusal yerini ortak kullanım alanlarına bırakmıştır. Çünkü artık halk “birlik ve karşılıklı bağlılığa dayalı bir aileye veya bir arkadaş grubuna atıfta bulunan bağlardan daha çok, tüketim ve para kazanma sistemine ve sistemin başarı ölçülerine bağlı hale gelmiştir (Sennett, 1978: 12). Sennett'in yaklaşımı açısından baktığımızda, kişisel olmayan nitelikteki toplumsal bağların zayıflamasının, kamusal yaşamın resmi bir yükümlülük meselesine dönüştürülmesinden kaynaklanan bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. Sosyal amaçlarla katılımı azalma ve sivil bağlılığın eksikliği bunun nedeni olarak görülmektedir. Sennett'e göre bu, modern birey ve toplumun tipik özelliği olan özele, mahrem-kişisel olana bağlılığı açıklayan modern bireyciliğinin kamusalın ayrışmasına ve terk edilmesine yol açmasıdır (Sennett, 1978: 14).

Modern yapının arkasındaki temel dinamikler bireye ilişkin hak ve özgürlüklerin ve bunlara dayalı yaşamsal ilişkilerin hiçbirine dokunmamıştır. Hatta bunlara ilişkin hassasiyetleri daha ileri düzeye taşımıştır. Bedenin bütünlüğü, sosyal ve bireysel mesafeler, insana isteği dışında dokunmanın hukuki müeyyideleri, “fast food” ortamlarında satılan kahvelerin belirli bir sıcaklık derecesini aşmasının yüksek cezalara mal olması, tutuklama veya göz altılarda avukat talep etme veya konuşmama hakkı, doktor değiştirme hakkı vb. modern sistemin insan haklarına ve hukuka saygısının görünümüleri olarak ortaya konmaktadır. Ancak sağlıksız gıdaların çağın normal beslenme biçimi haline gelmesi, yan etkileri tedavi kabiliyetini aşan ilaçların tüm dünyada satışının normal kabul edilmesi, gelir dağılımları arasını yüzlerce katı aşan farklılıkların olması, insanları strese, anksiyeteye sürükleyen bir yaşam rutininin bir türlü düzeltilme yoluna gidilmemesi insana değer verdiğini iddia eden modern sistemin gerçek yüzüdür. Tüm hak ve özgürlükler korunur karşılığında gündelik yaşam talep edilir. Konu düşünce, tüketim, seyahat, yazma, eleştirme özgürlüklerinin kendisi değil onların nasıl kullanılacağıdır veya bilinç manipülasyonu ve algı yönetimleriyle yapılandırılmış bir sosyal insan tipinin bunları kullanmasının avantajlarıdır.

Bu anlamda söz konusu olan kamusal mekânın yok edilmesi değil, onun modern harekettten gelen yeni fiziksel durumu, akışkan, değişken ve kimliksiz hali içinde ve yeni politik, ekonomik, sosyal bağlarıyla geleceğin bir mekânına doğru evrilmesidir. Yeni kamusal habitus, kolektif bağlılık ve kamusal yaşamın terk edilmesiyle birlikte içsel benlik, duygu arayışıyla bağlantılı olan özel alan içinde kendini tanımlamaya başlamıştır. Bu durum, başta büyük kentler olmak üzere, kamusal mekân kullanım duygusunun kaybolma sürecini hızlandırmıştır. İzolasyon ve görünürlüğü birleştiren yeni yorum, kamusal mekânın dönüşümü yoluyla her alanda olduğu gibi yapıyı çevrede ve kentsel mekânın organizasyonunda da gözlenmektedir (Sennett, 1978). Her bir yapı kompleksi (alışveriş merkezi, site, kamu binası vs.) diğer yapılara ihtiyaç duymadan kendine yeter nitelikte tasarlanmakta ve inşa edilmektedir. Neredeyse kendi suyunu ve havasını dönüştürerek yeniden üretebilecek birer yaşam kapsülü halindedirler. Mekânın ve bireyin birbirini karşılıklı olarak inşa ettiği sosyal yapıda kendi kendine yetmek, ihtiyaca cevap verecek işlevselliği ifade etmektedir. Mekânların yeni karakterinin, kimseye ihtiyacı olmayan ekonomik, lojistik ve psikolojik anlamda kendine yeten özgür birey modeliyle benzeşmesi de rastlantı değildir.

Mekânların anlamsızlaşarak ikincilleşmesi, bizzat bireyin bir tür mekâna dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Akışkan bilgi ve imaj geçişlerinin mekânı haline gelen birey tüm duygusal ve akılsal üretimlerini kendine yönelik olarak yapmakta ve mekânların anlamsal değerini kavramak yerine dönüştürülmüş gerçek veya oluşturulmuş dijital dünyanın, para ve kariyer planlarının akımında sürüklenen kendi içsel dünyasında yaşamaktadır. Modern toplumun bireyi mekânlara katılmak, anlamak ve yeniden üretmek için anlamsal değerlerine katkı sunmak yerine onları sadece işlev ve imajları yönünden tüketir duruma getirilmiştir. Dolayısıyla birey her durumda bir yerde değil kendinde kalmaktadır. Soyutlanmış ve anonimleşmiş kişilik artık bir sunumun göstergesi halinde bir temsile dönüşmüştür. Bireyin sergilediği kültürü besleyici bir sosyallik değil, sadece modern toplumun çizdiği amaçlar içinde edinilen ekonomik ve sosyal kazanımların bir diğeriyle aynılaşmış rolleri içinde anonimleşmesidir. Bireyin beklentisi ise anonimleşmiş kimliğinin riski azaltılmış sınırsız alanında, kazanç, konfor ve hazzı yaşama yolunda başarılı olmaktır. Mekânlarda kendi kendine yeten birimler, benimsenen ve gerçeğe uyarlanan modern ideolojinin uygulanmasını ve desteklenmesini garanti altına alacak bir araç veya “güç unsuru” olarak tasarlanan imar uygulamaları şeklinde ortaya konulmuştur. Ana işlev olan yerleşim, modern girdaba sürüklenerek, özel alanlara gömülmüş, toplumsal eylemden yoksun, kamusal hayata yabancı insanlar için barınaklara dönüşmüştür (Sennett, 1978).

Sosyalleşme sürecinde bireyin deneyimleri, dışarıda olan ve kuşatan kültür ortamına kendini uyarlama biçiminden, iç dünyasına göre dışarı üzerinde etki bırakma ve kullanma biçimine dönüşmüştür. Bu durum, kamusal ve özel yaşam ayırımında bir kafa karışıklığı oluşturmuştur. “İnsanlar, yalnızca kişilerarası anlam kodları aracılığıyla doğru bir şekilde ele alınabilecek kamusal sorunları kişisel duyguları çerçevesinde çözmeye başlamışlardır” (Sennett, 1978: 14). Bu şekilde yaşam, bireysel duygunun yansımalarının alanı haline gelmiş ve modern kamusal alan diye sözü edilen sahalar, yurttaşlığın, siyasal ve kültürel anlamının kaybolduğu mekân niteliğini yitirmiş, kültürel anlam yükü taşımayan, sadece kullanılan “yerler” haline gelmiştir.

Kamusal mekânda benzeşmeye dayalı anonimleşme etkili bir “öteki” oluştururken, yeni durumda bireyin kendi bilincini kamusal mekânın ikamesi olarak kullanması sonucunda farklı bir anonimleşme biçimi belirlemiştir. Bu haliyle anonimlik, klasik haliyle kamusal mekân içerisinde anonimleşmekten farklılaşmıştır. Geleneksel toplum yapısında kamusal mekâna bağlanma ilişkisini bırakmadan ve mahrem olarak belirlediği alanı göstermemekle anonimleşme ortaya çıkmaktadır. Oysa yeni toplum düzenindeki anonimleşme, kalabalıklar içerisinde bir yerlerdeyken kendi iç dünyasında gezme ve yapay imajların paylaşımına dayalı bir tür görünmezliği ifade etmektedir (Berman, 1982). Kamusal mekânları dönüştüren bir diğer unsur da modern toplumun çalışmaya atfettiği anlamdır. Modern toplum tarafından henüz hazmedilmemiş ve bireye dönüşmemiş kişi birçok durumda eski kentlerin iş merkezlerine dönüştürülmesi, burada gökdelen veya ofis kuleleri inşa etme fikrinin hâkim olmaya başlamasını bulunduğu yerin doğasına zıtlık olarak yorumlanmıştır. Alışveriş merkezinin yeni tipolojisiyle birlikte, çok sayıda kentin merkezi ve tarihi alanlarının mekânsal morfolojisi dönüştürülmüştür. Bu morfolojik dönüşme arttıkça zaman içerisinde kamu-özel ilişkisini dönüştürmüş

ve daha önce “farklı insanları ve etkinlikleri birleştiren” meydan ve sokağın algısını ve kullanım duygusunu değiştirmiştir (Sennett, 1978: 22).

Modern toplumda ortaya çıkan ‘yarı-kamusal alanlar’, ne tamamen kamusal ne de tamamen özel olan karma mekânsal formları tanımlar. Bu alanlar, tüketim temelli etkileşimleri teşvik ederken yurttaşların politik özne olarak görünürlüğünü sınırlandırmakta ve katılımcı demokrasi olasılıklarını daraltmaktadır (Schwake & Staničić, 2024, s. 5). Bu çerçevede alışveriş merkezlerinin gelişiyile birlikte, mekâna yeni anlam kazandıran, belki de Bauman'ın (2002) “kamusal ama sivil olmayan” dediği yeni bir kamusal kategorinin ortaya çıkmaya başladığı söylenebilir. Bu ifadedeki sivil olmama durumu hükümet ve iş dünyasından ayrı bir güç ve inisiyatif alanına sahip olmayan, sivil özgü vatandaş bilinciyle hareket edemeyen, çıkarlarını ve iradesini ilerletemeyen, bağımsız bir sivil kimliğe sahip olmayan anlamındadır. Ticarileşmiş kamusal mekânın sözünü ettiğimiz anlamda sivil kimliğe ilişkin bir dokusu yoktur. Kullanıcı durumundaki bireyi tüketime davet etmeye ve popüler kültürün satış çarkına bağlamaya adanmış yerlerdir. Bu yerler yalnızca bireyselleştirme eylemini teşvik etmektedir ve önemi kitlelerin bu yerleri çokça onaylamasına bağlıdır. Bauman açısından “yeni kamusal kategori bireyleri de etkilemiş ve kamusal mekânla bilinçlenmeyen ama sivil bir kimlik de geliştiremeyen yeni bir kimlik kategorisine dahil etmiştir” (Bauman, 2002: 97).

Bu yeni mimaride, modern gökdelen önemli bir rol oynamaktadır, çünkü onu çevreleyen kamusal alan, inşa edilmiş gerçeğin birey üzerinde bırakmak istediği etkiye uygun olarak genellikle belirsiz ve kafa karıştırıcı olarak şekillendirilmiştir. Cam duvarlar iç ve dış mekânı ilişkilendirirken aynı zamanda iç mekânda üretilen etkinlikleri sokaktan izole etmektedir. Sennett açısından orada “görünürlük estetiği ile sosyal izolasyon birleşmektedir” bu, kamusal mekânın ölümü ve “ölü dış mekanların” doğuşu anlamına gelmektedir (Sennett, 1978: 23). Dolayısıyla böylesi bir dış mekân, bireyi ifşa ve dışarıda bırakma ilişkisine çekmektedir. Yani birey edindikleriyle oluşturduğu imajını sunma ve aynı zamanda başkalarına men edilmiş bir ortamdaki ayrıcalık hissini yaşama çabası içerisinde yeni ortamlarda kendini gösterir. Özünde ticari olan bir alanı kullanmaktan çok o alanı bir statü sembolü olarak arkasına almak için daha çok para kazanma arzusu içinde olan bireyin kültürel ve siyasal güç ilişkileri içerisinde sivil olanı temsil etmek gibi bir gündem geliştirmesi mümkün görünmemektedir.

Bu süreç özellikle kentlerde canlı kamusal mekânın ortadan kaldırılması ve modern tasarım olarak sunulan yeni kamusal mekân önerilerinin ise tüketildiği için kalıcı değil geçici olmasıyla sonuçlanmıştır. Hareket ve kalıcı olmama fikri, modern yaklaşımın, yeni kent anlayışındaki kendine özgü doğasından, onun yapısal özelliklerinden biri olan “dolaşım” dan kaynaklanır. Yeni kent, vermesi gereken hizmete göre kategorize edilmiş ve yayalardan ayrılan alanları birleştirerek bütünleştiren araç yolunun teknik bağlantısallığına göre tasarlanmıştır. Dolaşım, hareketin artması, otoyol ve geniş caddelerin hakimiyeti ve yaya trafiğinin en aza indirilmesi yönünde güçlü bir eğilim olarak yorumlanıp hayata geçirilmiştir. Tasarımcıların bu alanı herhangi bir özgün değere sahip olarak tasarladıklarına ve insanların apartman bloklarında kalmak isteyeceklerine dair çok az kanıt vardır. Tasarımcılardan birinin deyimiyle “arazi, dikey bütünlük için bağlantı noktası, destek ve çıkış trafiğidir.” Başka bir deyişle bu durum, kamusal mekânın hareketin bir türevi haline dönüşmesi anlamına gelmektedir (Sennett, 1978: 23, 24). Aslında modern topluma özgü paylaşım ortamları, bir yerde, sonsuz ve sürekli olarak hareket ve dalgalanma fikrinin doğasını yansıtır. Modern kentin inşasında, hareket fikrine yapılan vurgu “faydacı” bir anlayışla kamusal mekânlar olarak aktarılmıştır. Bunun sonucunda sunulan alanlar, gidilecek ve farklı kullanımlarla en kısa sürede bağlantı kurulacak yerler olarak algılanıp yararlanılmıştır. Görünüşte bu yeni tasarım alanlar, “misafirperver olmayan yerlerdir, saygı uyandırmakta ama kalıcılığı caydırmaktadırlar” (Bauman, 2002: 104).

Öte yandan, modern kentin kalesi olarak yolların çeşitlenmesi ve otoyolun dolaşımı, gelecekte modernleşmenin ihtiyacını karşılayacak sonsuz ilerlemenin temel taşı durumundadır. Hareket fikri bu şekilde hayata geçince kamusal mekân kullanım duygusu otomobilden türemiş olan kolektif eylem mekânı yabancılaşmış bireylerin bir arada yaşama mekânı olarak yeni bir anlamla sunulmuştur. Böylece sokak ve caddeler otomobil ve bireycilik yoluyla harekete bağlı geçiş yani harekete izin verme gibi özel bir işlev kazanmıştır (Sennett, 1978: 24). Karayolu dünyası, olumsuz bir sonuç olarak kendini yeniden keşfetmesi gereken bir dünya, çünkü modern düşüncenin gerçek boyutu ve sonsuz tasarım ve üretme

nedeniyle yüksek yeniden doğuş kapasitesini canlı tutmaktadır. Modern yönetimsellikte, üretim ve tüketimin taşıyıcı unsuru olan yollar ve tüketim durakları olarak mekânlar, yeni bir vizyonun umut verici figürü olarak sunulmaktadır; "...Modern ekonominin sonsuz bir yeniden gelişme, kendini dönüştürme kapasitesi olduğuna göre, modernist tahayyülün de tekrar tekrar yenilenmesi ve yeniden yönlendirilmesi gerekmektedir. Altmışlı yıllarda modernistlerin görevlerinden biri otoyol dünyasıyla yüzleşmekti; bir diğeri ise mümkün olan tek modern dünyanın bu olmadığını göstermekti" (Berman, 1982: 329).

Modernitenin hareketli dünyası kamusal mekânı bir kalış ve seziş yeri olarak değil, bir geçiş yeri olarak yapılandırmıştır. Kamusal mekânın bu yeni yapılanmadaki yeri araba ve otobüslerin geçiş için kullanılan yer olmalarıdır. Sennett, (1978) hareketin bu mekânsal gerçekliğini günlük aktivitelerdeki kaygının taşıyıcısı olarak tanımlamıştır. Çünkü modern şehirde kontrolsüz hareket, bireyin mutlak hakkı haline gelmiştir. "...özel otomobil bu hakkı kullanmanın mantıksal aracıdır ve kamu üzerindeki etkisi, özellikle sokaklarda mekânın önemsizleşmesi, hatta rahatsız edici hale gelmesidir (1978: 24). Yayadan ayrılan araç rotası ve neredeyse tamamen otomobil rotasından yorumlanan "dolaşım" işlevi, kamusal alanı hareketin ikincil bir parçasına dönüştürmüştür. Dolaşıma adanmış ve kültürel anlamlarından soyutlanmış mekânlar, toplumsal ilişkiler ve dolayısıyla kimlikler üzerinde olumsuz yönde belirleyici olmuştur. Yeni anlayışa göre ortaya konan bu tasarım, Bauman'ın "sivil" kentsel çevre olarak adlandırdığı şeyin kaybına yol açtığı için güçlü eleştirilere konu olmuştur (Bauman, 2002: 104).

Yeni anlamsız mekânlar kalıcılık yerine geçişi ve değişkenliği, tutarlı kalıplara dayalı iletişim yerine deneysel ve geçici nitelikte iletişimi pekiştirmiştir. Toplumsal sorumluluğun yerini bireysel ve duygusal anlamda şimdiye dayalı geçici stratejilerin gerekleri almıştır. Geçişler, değişen yüzler, siyasal ve ticari anlamda kitleselleştirilmiş tercihlerin sunumları kültürel olanın önüne geçmiştir. Kimseye ait olmayan anlamsız yerlere her kesim kendince anlamlar yüklemeye başlamıştır. Ortaya çıkan, sorumluluk taşımayan ve değişken bir kimlikle kendini ortaya koyan bir anonimleşme formudur. Bu form içinde statüler, statü sembolleri ve moda olan, sırasıyla kültürel kimliklerin, yüzlerin ve tercihlerin yerini almıştır. Böylece modern toplumun güç hiyerarşisi, öznel ayrıntılarından soyutlanmış aynılaştırılmış silüetler halinde yeni bir tür anonimliği ortaya çıkarmıştır (Augé, 1995).

Anonimleşmiş birey için temasa geçeceği "öteki", muğlak, tekinsiz ve yabancılaşmıştır. Kamusal mekânlar yoluyla tanımladığı ötekinin yerine geçen modern dünyanın yabancı ötekisini tanımlamak zorunda kalan birey, çoğu zaman kendini nüfuz edilemez ve kontrol edilemeyen bir öteki ile ilişkilendirmek durumunda kalmıştır. Ortak düşünce, fikir, politika ve kültür üretme pratiklerinden yoksun kaldığı sosyalleşme sürecinde bu beklenen bir sonuçtur. Yeni haliyle öteki, birey tarafından hem bir zorunluluk hem de bir tehdit gibi algılanmaktadır. Bireyin anonimleşmesi böylesi bir ötekinin içerisinde gerçekleşmez daha çok kendini görünen ve kabul edilenin tümünden soyutlayarak, zamanını daha çok uykuda ve bireysel beklentilerinin peşinde koşarak ama hiçbir şeye derinlemesine anlam atfetmeden, bağlanmadan var olmak biçiminde gerçekleşir. Bu bağlamda, Guillaume Le Blanc mevcut kimliklerin başkalaşımını "hayalet varoluş" olarak tanımlamıştır. Söz konusu olan aslında postmodern bireyin varoluş, dönüşüm ve anonimleşme biçimidir (Baudrillard ve Guillaume, 2008). Bu şekilde anonim olma, her şeyden önce isteksiz bir kaybolmanın etkisi olarak anlaşılabilir. Burada öznellikler ve kimlikler kapsanır, kaçamayacakları bir işlevler çerçevesine (örneğin ekonomik veya politik işlevler) sürüklenirler. Kimlik ancak istatistiki veya kâğıt üzerinde bir olgu olarak, kimliklerle, sağlık kartlarıyla, her türlü kayıtlarla görünür hale gelir (Chawki, 2009).

Bu çerçevede anonimlik aynı zamanda toplumsal bir görünmezliktir, yani görünürlük alanının dışında kalan veya dışlanmış anonim varlıklardan oluşan bir entegrasyon söz konusudur. Blanc açısından toplumsal görünmezlik, sonuçta kamusal hayata katılımın imkânsızlığıdır. Özne kendisini toplumsal yaşamın bir üyesi olarak, mekânı oluşturma süreçlerinde aktif bir vatandaş olarak sunar, ancak sunduğu gibi olmaz. Kendini yapılandırma yeteneğinden yoksun bırakılan birey, kimliğin tamamen kamusal görünürliğe bağlı olduğu bir popüler topluluğa teslim edilir (Le Blanc, 2008). Bu açıdan bakıldığında anonimliğin isteğe bağlı olmadığı görülür. Yer, bireyin özgün fikirleriyle, kişisel tarzıyla, beklentileriyle ve kişisel şikâyetleriyle ilgili bir mekân değildir. Onu koşullandırma ve oyalamayla ilgilidir. Birey, bulunduğu yer aracılığıyla gerçekliğinden uzaklaştırılarak tüketim ve propaganda sektörünün popüler dünyasının kurguları arasında dolaştırılır. Bu açıdan bakıldığında, kurgular, demokrasi, adalet, iyinin

zaferi gibi değerleri dolaylı anlatımlar içinde katılımsız ve mücadelesiz bir hissedişler seansına dönüştürmüştür. Birey kimliksizleşmiş, anonimleşmiş ve kayıp, bulunduğu yer anlamsızdır.

Sonuç ve öneriler

Anonimleşme, bireysel niteliklerin kaybedilerek benzeşik yönleriyle kategorize edilenlerin durumunu ifade eder. Normatif yapının meslek merkezli hale gelmesi, bireyin verimlilikle tanımlanması ve kolay yönetilebilir olması yönetsel açıdan belirleyici etkenlerdir. Bu çerçevede bürokratik anlamda insan kaynakları yaklaşımı, dijital anlamda kişinin kodlanmış sayısal verilerle tanımlanması, medyatik kitlesel yapının homojen bir parçası olarak algılanması stratejik yaklaşımların karakteristiğini ortaya koymaktadır. Bu anlamda, endüstriyel modern toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal bileşenleri kendini üretecek bir içsel tutarlılık oluşturmuş gibi görünüyor. Akademik olarak ortaya konulan çok sayıda politik, kültürel, sosyal ve psikolojik sorun da aynı sistemin ürünleridir. Geleneksel anlamda kamusal mekânın yok oluşuyla birlikte onun yerini alan yenisinin “kamusal” olana dair beklentileri farklıdır. Yeni kamusal alan olabildiğince kolay yönetme, üretirme ve tükettirme üzerinedir. Yüzyıllar içinde verilen siyasal, hukuksal ve toplumsal mücadelelerle kazanılmış özgürlükler, demokrasi, görüş birliği ve kamuoyu oluşturma gibi kurumsallaşmış tutum ve davranışlar gerektiğinde hiçbir yönetsel çaba harcamadan sosyal tutum ve davranış mekânlarının dönüştürülmesiyle eritilmektedir. Kamusal mekânın soyut anlamda kamusal alanın görünen ve işleyen yüzü olduğu bilinmektedir. Bu alanların anlam ve işlevinin tasarım ürünü haline gelmesiyle ilişkiler ve kimlik oluşumları da öznel ve kültürlenmeye dayalı niteliğini yitirerek “benzer” hale getirilmiştir. Günümüzde sosyolojik, sosyo-psikolojik ve politik sorunların odağındaki bireyin sorunlarının temelinde ortak bilince dayalı toplum iradesi ve gücüyle üretilmiş, paylaşım ve düşünce mekânlarının dönüşmesi yatmaktadır.

Kamusal mekânların dönüşmesinin oluşturduğu sorun bireyde ve dolayısıyla toplumda kendini kimlik krizleri, yabancılaşma ve uzaklaşma olarak göstermektedir. Bu konudaki akademik çalışmalar, anonimliğin sonuna yaklaştığını iddia eden teşhislerin aşırı basitleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Anonimlik yok olmak yerine, anonimlik rejimleri yeniden yapılandırılmaktadır. Bu süreçte sosyal uygulamaların çeşitliliğini, etkilerini ve içerdikleri sosyal boyutları daha iyi anlayabilmemiz gerekmektedir. Zaman geçtikçe aile ve toplumsal yapıların giderek çözülmesi, tüm kolektif bağların kaybedilmesi, toplumun çok sayıda kendi içine kapalı parçalara bölünmesi ve tasarlanmış bir dış habitus ile birbirlerine bağlanması, konuyla ilgili çalışmaların önemini ortaya koymaktadır.

Birey, duygu dünyası, sorunları ve çaresizlikleri içinde içi boşalmış mekânları sorunlardan uzaklaştığı kaçış alanları olarak kullanmaya başlamıştır. Böylesi mekân pratikleri içerisinde aile, iş veya okulun getirdiği sorun ve yüklerden uzaklaşarak tüm kimliklerinden kaçmayı ve anonimleşmeyi denemektedir. Bu yönelimin gerekçesi toplum verdiği için çok daha fazlasını bireyden istemesine bağlanabilir. Toplumsal kurumlar kamusal mekânların paylaşım ve yönlendirmelerinden uzağa düşmüşlerdir. Kurumlar, modern toplum içerisinde dönüşürken kişi merkezli değil sistem merkezli hareket etmeye başlamışlardır. Kurumlar, bireylerin sistemde yer edinme davranışlarının göstergeleri haline gelmiştir. Bu süreçte toplumsal kurumlar bireyi kültürel anlamda donatmak ve güçlendirmek yerine pratik yollardan sistemin taleplerini yerine getirmek için yönlendirmekte ve bu yönde sürekli başarı talep etmektedirler.

Giderek artan psikolojik bunalımların yapısal nedenlerini çözemeyen toplum, daha fazla ve ehil psikolog veya psikiyatr yetiştirmenin yollarını bulmaya çalışmaktadır. İnsan ve doğa ilişkisi merkezli bir eğitim sistemi yerine üretime katkı sunacak çalışanlar yetiştirmek amacıyla daha çok okul yapmayı hedeflemektedir. Sağlıklı beslenme ve insan doğasına uygun yaşam çözümleri yerine sağlıksız yaşam pratiklerinin sonuçlarını gidermek için daha çok hastane yapmayı programlamaktadır. Anlam ve değere dayalı sosyal ilişkileri bireylerin zihninde yeşertecek katılımcı, demokratik, insan sağlığına, düşünce ve yeteneklerine, ekonomik üretimden bağımsız değer veren bir dünya düzeni oluşturmak yerine üretim ve tüketim merkezli bir değer sistemini devam ettirmektedirler. İşte kamusal mekânlarını yitirmiş kişinin vatandaşlık bilincinin ve özgünlüğünün silinerek bireye dönüştürülerek anonimleştirildiği toplum budur. Modern birey geçmişten ve önceden var olan mekândan koparılarak yeni bir gelecek vaadiyle şimdiki zamana ve yeni bir mekâna bağlanmıştır. Yeni dünya düzeninde sunulan kamusal mekân, belirsizlikle eşanlamlı sayılabilecek, sürekli hareketin olduğu, yeni ile onun yakın zamanda eskimesi arasında gidip

gelen bir “yer” dir. Bireyselleşmenin şekillendiği ve “vatandaşlığın” aşındıran ve yavaş yavaş parçalayan bir kamusal mekânda “yeniden köklenme” olasılığı pek mümkün görünmemektedir

Bu şekilde inşa edilmiş modern kamusal mekân, ortak amaçlar yerine bireysel çıkarlara gönderme yapan, düşüncelerin kamusal söylemin dışında bırakıldığı bir bireyselleşme sürecinin aracıdır. Bu nedenle kamusalın özel tarafından sömürgeleştirilmesine yol açan bireysel konumlar tarafından işgal edilmektedir. Böylece kamusal alanın, bizzat bireyselleşmeye konu olan insanlar tarafından görselleştirildiği bir kültür ortamı hazırlanmıştır. Onlar için yeni mekân, özel olan her şeyin, kamusal alana uygun olacak şekilde hazırlandığı bir tür projeksiyon ekranıdır. Kamusal alan, toplumsal eylemin sahnesi, gizli ve mahrem olanın kamusal itirafları için bir çöplük alanı haline gelmektedir. Dolayısıyla kamusal mekânın bireysel konu ve hikâyelerden arındırılması, özel ve kamusal sorunlar arasında bir buluşma yeri ve diyalog olarak geçmişteki rolünü yerine getirmesi konusunda başarısızlık söz konusudur.

Kamusal alanın felsefi tasarımları olan Arent’in belirttiği birleşimsel, liberal model ve Habermas’ın belirttiği iletişimsel modelin ortak özelliği kamusal alanının toplum üyelerinin uyum içerisinde yaşadıkları özgürlükler ortamı olmasıdır. Burada sözü edilen özgürlük özellikle Habermas’ın yaklaşımında ön plana çıkan toplumsal normların oluşturulması, değiştirilmesinde, politik kararların alınmasında ve benimsenmesinde toplum üyelerinin “söz sahibi olmaları prensibidir. Modern toplumda bu özgürlüklerin fark edilmesi, içselleştirilmesi ve kullanılması önündeki engel, kapitalist örüntünün bir ürünü olarak ortaya konan üretim ve tüketim merkezli değer üretim etkinliğinin bir sonucudur. Söz konusu kamusal mekânın kültür üreten ekonomik gücün bir egemenlik alanına dönüşmesidir. Bu anlamda sorun hem yönetsel hem de toplumsal anlamda norm ve değerler yerine ekonomiden ibaret hale gelmiş bir “kamusalılık” ile ilgilidir.

Kaynakça

- Alberts, J. K., Nakayama, T. K. (2019). *Human communication in society*. Pearson Publishing.
- Arendt, H. (2009). *La condición humana*. Editorial Paidós.
- Augé, M. (1995). *Non-places: Introduction to an anthropology of supermodernity*, J. Howe (Çev.). Verso Publishing.
- Baudrillard, J., & Guillaume, M. (2008). *Radical alterity*. Semiotext(e) Publishing.
- Bauman, Z. (2002). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Berman, M. (1982). *Todo sólido se desvanece en el aire: La experiencia de la modernidad*. Siglo Veintiuno Editoras.
- Berroeta, H., & Vidal, T. (2012). Una propuesta multimétodo para un abordaje transaccional del espacio público en la escala de barrio. *Athenea Digital: Investigación Social*, 12(1), 209–237.
- Burke, P. (2020). Identity. In P. Kivisto (Ed.), *The Cambridge handbook of social theory*. Cambridge University Press.
- Büyükaslan, A. (2024, Temmuz 23). Dijital kapitalizmin işgal mecraları ve ifşa kültürü. *Lacivert Dergi*. Online. 7 Nisan 2025 tarihinde <https://www.lacivertdergi.com/dosya/2024/07/23/dijital-kapitalizmin-isgal-mecralari-ve-ifsa-kulturu> adresinden erişildi.
- Chawki, M. (2009). Anonymity in cyberspace: Finding the balance between privacy and security. *InderScience Online*, 183-199. 3 Kasım 2024 tarihinde <https://doi.org/10.1504/IJTTC.2010.030209> adresinden erişildi.
- Coleman, G. (2014). *Hacker, hoaxer, whistle blower, spy: The many faces of Anonymous*. Verso Publishing, NY: Brooklyn.
- De Zeeuw, D. (2017). Immunity from the image: The right to privacy as an antidote to anonymous modernity. *Ephemera: Theory and Politics in Organization*, 17(2), 259-281.
- Demir, Ş., & Sesli, M. (2007). Kamusal alan. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 273-292.
- Demirel, A. E., Çölgeçen, A. E., Arkun, A. K., Kızıltaş, F. Z., Kırmızı, M., & Aydın, S. (2024). Çağdaş kentlerin kurumsuzlaştırılması ya da yeniden kurumsallaştırılması. *Mimarlar Derneği 1927*, Online, 6 Nisan 2025 tarihinde <https://www.md1927.org.tr/etkinlikler/2024-2025-etkinlikleri/mayis-2024/cagdas-kentlerin-kurumsuzlastirilmesi-ya-da-yeniden-kurumsallastirilmesi-abdullah-eren-demirel-ahmet-ertan-colgecen-ali-kemal-arkun-fatma-zeynep-kiziltas-meric-kirmizi-serdar-aydin> adresinden erişildi

- Dixon, J., Levine, M., & McAuley, R. (2006). Locating impropriety: Street drinking, moral order, and the ideological dilemma of public space. *Political Psychology*, 27(2), 187–206.
- Erikson, E. H. (2014). *Identity: youth and crisis*. W. W. Norton & Company.
- Goldstein, J., & Rayner, J. (1994). Identity politics in late modern society. *Theory and Society*, 23(3), 367-384.
- Holmes, D. (1997). The self, identity and body in the age of the virtual. In D. Holmes (Ed.), *Virtual politics*. Sage Publication.
- Köksal, T. (2022). Modernleşme ve kimlik, *Mavi Atlas*, 10(2)2022: 605-612.
- Languillon-Aussel, R. (2021). Digitization of public spaces: Major urban change? *Articulo: Journal of Urban Research*, 22, 101-128.
- Le Blanc, G. (2008). *L'invisibilité sociale*. Presses. Universitaires de France Publishing.
- Lefebvre, H. (2020). *Şehir hakkı*. I. Ergüden (Çev.). Sel Yayıncılık.
- Moline, M., & Toledo, V. (2014). *The social metabolism*. Springer Publishing.
- Ponessa, J. (2013). Navigating the unknown: Towards a positive concept of anonymity. *The Southern Journal of Philosophy*, 51(3), 320-344.
- Ramírez, P. (2009). La ciudad y los nuevos procesos urbanos. *Sociología Urbana*, 6(3), 163-187.
- Relph, E. (1996). Reflections on place and placelessness. *Environmental and Architectural Phenomenology Newsletter*, 7(3), 14-16.
- Schmeck, K., Schlüter, S., Foelsch, P. A., ve Doering, S. (2013). The role of identity in the DSM-5 classification of personality disorders. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 7(1), 27-48.
- Schutz, A., ve Luckmann, T. (1973). *The structures of the life-world*. University Press.
- Schwake, G., & Staničić, A. (Eds.). (2024). Post-socialist neoliberalism and the production of space. *Urban Planning*, 9(3). Online, 6 Nisan 2025 tarihinde <https://www.cogitatiopress.com/urbanplanning/issue/view/32> adresinden erişildi.
- Sennett, R. (1978). *El declive del hombre público*. Ediciones Península.
- Singh, M. N. (2012). Jurgen Habermas's notion of the public sphere: A perspective on the conceptual transformations in his thought. *The Indian Journal of Political Science*, 73(4), 633-642.
- Swearingen, J. E., & Cutting-Gray, J. (2002). *Extreme beauty: Aesthetics, politics, death*. Continuum Publishing.
- Trigg, D. (2017). Place and non-place: A phenomenological perspective. In J. Bruce (Ed.), *Place, space and hermeneutics*. Springer Publishing.
- Ünal, S., & Şahin Hatipoğlu, G. (2024). Modern sonrası zamanlarda kolektiviteden kopuş: Gündelik hayatta bireyselleşmenin tezahürleri ve değerlerin yeniden inşası. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 423-459. <https://doi.org/10.30692/sisad.1542280>
- Valentim, J. (2024, Eylül 17). The art of anonymity: DisCOs, the surveillance state, and the quest for a shadow commons. *Postcapitalist Assemblages*. Online, 6 Nisan 2025 tarihinde [https://postcapitalistassemblages.wordpress.com/2024/09/17/the-art-of-anonymity-discos-the-surveillance-state-and-the-quest-for-a-shadow-commons/Postcapitalist Assemblages](https://postcapitalistassemblages.wordpress.com/2024/09/17/the-art-of-anonymity-discos-the-surveillance-state-and-the-quest-for-a-shadow-commons/Postcapitalist%20Assemblages) adresinden erişildi.
- Virilio, P. (1991). *The aesthetics of disappearance*. Semiotext(e) Publishing.

Etik kurul onayı

Bu çalışma; gözlem, deney ya da görüşme gibi teknikler kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren bir araştırma olmaması sebebiyle etik kurul onayı gerektirmeyen çalışmalar arasındadır.

Araştırmacıların katkı oranı beyanı

Bu çalışma tek bir yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.